

Branko Kirigin / Tea Katunarić / Maja Miše

Palagruža godine 2004. preliminarni izvještaj s iskopavanja

Branko Kirigin
HR, 21 000 Split
Arheološki muzej - Split
Zrinsko - Frankopanska 25

Tea Katunarić
HR, 21 000 Split
Sveučilište u Splitu
Umjetnička akademija
Fausta Vrančića 17

Maja Miše
HR, 21 000 Split
Sveučilište u Splitu
Humanistički studiji
Radovanova 13

UDK: 904 (497.5) (210.7 Palagruža) "652"

UDK: 903 (497.5) (210.7 Palagruža)

Preliminarno izvješće

Primljeno: 14. 4. 2005.

Prihvaćeno: 5. 5. 2005.

U radu se prezentiraju rezultati najnovijih arheoloških iskopavanja na Palagruži, na položaju Salamandrija, središnjem platou Vele Palagruže. Na samom platou istražen je dio apside koja pripada 'kasnoantičkoj utvrdi', dok su na južnoj padini istražene tri sonde, koje su dale obilne nalaze, iz prapovijesnoga, grčkoga i rimskog razdoblja.

Ključne riječi: Palagruža, prapovijesna, grčka, rimska i srednjovjekovna keramika, grafiti, novac, geme

Arheološka iskopavanja na Palagruži godine 2004. obavljena su u razdoblju od 31. kolovoza do 13. rujna.¹ Istraživalo se na prostoru Salamandrije, središnjem platou Vele Palagruže, i ta su iskopavanja bila nastavak radova iz 2002.² i 2003.³ Te dvije kampanje financiralo je Ministarstvo kulture kao nastavak zaštitnih istraživanja iz 1996. godine, kada su otkriveni ostatci crkve sv. Mihovila.⁴ Istraživanja u 2004. godini financiralo je Ministarstvo znanosti iz sredstava projekta *Grčka i helenistička keramika od 6. do 1. st. pr. Kr. u srednjoj Dalmaciji*, što ga vodi B. Kirigin. Iskopavanja su dio projekta *Arheološki park Palagruža*, a u 2004. istražena je površina od 24 metra četvorna.

Istraživanja su obavljena na dva mjesta: **a.** na samom platou, gdje se nalaze ostatci 'kasnoantičke utvrde' i crkve sv. Mihovila, i **b.** na južnoj padini Salamandrije, gdje je otkrivena većina pokretnih nalaza iz prapovijesnoga, grčkoga i rimskog doba (vidi Tablicu 1).

a. Ostatci 'kasnoantičke utvrde'

Iskopavanja na ostatcima 'kasnoantičke utvrde' koji se nalaze istočno od pločnika za kišnicu (**sl. 1**) i ispod njega, izvedena su u kvadrantima koji su dijelom vezani uz ostatke crkve sv. Mihovila. Naime, 1996. godine, prilikom utvrđivanja položaja crkve sv. Mihovila, u kvadrantu (dalje u tekstu □) C-10 otkriven je temelj građevine koji po načinu gradnje odudara od zidova crkve.⁵ Prilikom kampanje 2002.-2003. godine istraživano je područje zapadno od □ C-10, kako bi se utvrdilo stanje u □ A-9, B-9 i B-10, te u □ B-12-16 i A-12-15. Otkriveni su ostatci ugla građevine kojoj je jedan zid podignut u pravcu sjever-jug, a drugi u pravcu istok-zapad. S istočne strane ugla nalazio se zid, otkriven 1996. godine, koji je s novom situacijom na terenu djelovao zakrivljeno, dok se u pravcu sjevera zid 'utvrde' pruža u dužini od oko 16 m, s time da ima dva uža pregradna zida sa zapadne strane.⁶ Iskopavanjima

2004. godine istražen je □ D-10, koji se nalazi istočno od □ C-10, s ciljem da se utvrdi pruža li se zid dalje prema istoku ili pak skreće prema sjeveru.⁷

U površinskom sloju 7000 zemlja je bila rastresita, s dosta rasute žbuke uz sjevernu stranu i nešto oblutaka na južnoj strani. Ispod njega, u sloju 7100, bilo je dosta kamenja sa žbukom, pokojom pločom s pločnika crkve i obrađenih arhitektonskih ulomaka crkve, dok je južni dio kvadranta uništen korijenjem velikog kapara. Pronađene su četiri kupe kanalice, nešto tesera, stakla, novijeg metala i novije keramike. U sloju 7200 zemlja je bila kompaktnija, s dosta kamenja i malo nalaza: noviji metal i keramika, ulomci kupa, tesera i nešto stakla. Ispod ovog sloja otkopana su dva suhozida. Prvi se proteže do polovine kvadranta u smjeru istok-zapad, a drugi u smjeru sjever-jug. Takav pravac podijelio je kvadrant na pola: uz istočni i južni dio (do korijenja kapara) te uz sjeverni i zapadni dio kvadranta. U jugoistočnom dijelu □ miješani je nanos od crvenkastosmeđe zemlje i fine pjeskovite strukture (sloj 7400). Uz južni rub □ (uz korijenje kapara) zemlja je bila nešto tamnija, a uz istočni rub žučkasta i kompaktnija, s većim kamenjem. Od pokretnih nalaza pronadeno je nešto izlizanih ulomaka kupa, stakla, novijeg metala i kockica mozaika. Posebno je zanimljiv mali ulomak renesansne slikane keramike datiran u 16./17. stoljeće.⁸ Sloj 7300 prostirao se uz sjeverni rub □ do suhozida i u zapadnom dijelu. Zemlja je bila slična onoj u jugoistočnom dijelu, samo s nešto više grumena žbuke i manjeg kamenja uz sjeverni rub kvadranta do suhozida. Nakon uklanjanja suhozida i tankog sloja 7500 (nekoliko centimetara) došlo se do živca. Nalaza nije bilo, a tragova žbuke nalazimo po cijelom kvadrantu. U jugozapadnom dijelu sonde živac je od rastresita kamenja. Uz zapadni rub sonde prema sjeveru nalaze se veći kameni blokovi u žbuci koji čine nastavak zida iz □ C-10. Zid se pruža u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Ovakvo stanje potvrdilo je zakrivljenost zida iz □ C-10 (otkrivenog 1996. godine). Gledajući tlocrt nove situacije na terenu, čini se da se radi o nekom apsidalnom dijelu 'utvrde' čiji je promjer oko 3 m (**sl. 2**). Za jasniju situaciju valjalo bi iskopati □ D-11 i vidjeti spaja li se apside s dijelom zakrivljenoga zida iz □ D-12 (otkopanim 1996.). Uz sjeverni profil □ D-10 nalaze se tragovi žbuke, dok se u sjeveroistočnom kutu profila žbuka diže u visinu do oko 30 cm, što potvrđuje smjer pružanja apsida.

Na ovom dijelu otvorena su još tri kvadranta, C-13 i C-14 te D-13 (**sl. 1**), koji se nalaze istočno od zida 'utvrde' i na zapadnome zidu crkve sv. Mihovila, odnosno na mjestu gdje je bio ulaz u crkvu. U □ C-13 nastavilo se s istraživanjima iz 1996. godine. Otkopan je sloj 1021, od sive ilovače, s većim i manjim kamenjem te žbukom. Od pokretnih nalaza pronadeni su ulomci kupa, keramike i stakla. Kvadrant nije iskopan do kraja, ali je vidljivo da se nazire jama koja je prethodila gradnji crkve.

¹ Osim potpisanih u arheološkoj ekipi bili su: arheolozi dr. sc. Stašo Forenbaher iz Antropološkog instituta u Zagrebu, Nikša Vujnović iz Sućurja na otoku Hvaru i Martina Della Riva iz Britanske škole u Rimu, Ante Mardešić, arhitekt Studija A&U iz Komiže, Lara Černički iz Zagreba i Pero Demarija iz Splita. Svima im toplo zahvaljujemo. Kraća verzija ovog izvještaja bit će objavljena u prvom broju Hrvatskog arheološkog godišnjaka.

Arheološka ekipa posebno zahvaljuje Zapovjedništvu Hrvatske ratne mornarice u luci Lora u Splitu, osobito satniku Slavenu Sučeviću i posadi broda *Šolta*, koji su nas prevezli do Palagruže i natrag. Zahvalni smo i upravi *Plovputa* iz Splita koja nam je omogućila besplatno korištenje njihovih prostorija na Palagruži i ljubaznim svjetioničarima: veteranu Nikoli Žuveli i njegovoj supruzi Mariji, te Vedranu Rissu, koji su nam nesebično pomagali usprkos velikim obavezama. Zahvalni smo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta RH koje financira ove radove. Zahvaljujemo i donatoru koji želi ostati anoniman, na 3.000 kuna pomoći.

² Kirigin 2003.

³ Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku.

⁴ Kirigin, Katunarić 2002.

⁵ Kirigin, Katunarić 2002.

⁶ Kirigin 2003, sl. 3; Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku.

⁷ Iskopavanja su se obavila po takozvanoj stratigrafskoj metodi opisanoj u knjizi P. Barker, *Tehnike arheoloških iskopavanja*, Split 2000.

⁸ Zahvaljujemo Helgi Zglav-Martinač iz Muzeja grada Splita na ovoj informaciji.

kvadrant	p	gfp	rfp	g&rfp	kgp	amf	op	sr/suv	ukupno	težina u gramima
V-7	370	1385	290	551	481	166	334	14	3591	19446
V-8	172	547	77	5	239	252	95	0	1387	11048cca
Z-6	624	1360	317	347	803	144	983	5	4742	20596
Z-7	418cca	4577	543	3193cca	655	89	620	3	10098	21006
Z-8	258	2025	919	734	1304	131	465	8	5844	16427cca
A-8	126	988	489	463	967	119	193	1	3353	9718
B-8	94	926	453	237	1091	95	458	4	3358	10152
ukupno:	2062	11808	3088	5530	5540	996	3148	35	32373	108393

Tablica 1.

Statistički prikaz keramičkih nalaza pronađenih na južnoj padini

Salamandrije (istraživanja 1996., 2002., 2003. i 2004. godine)

p = prapovijest; **gfp** = grčko fino posuđe; **rfp** = rimsko fino posuđe; **g&rfp** = grčko i (ili) rimsko fino posuđe; **kgp** = kuhinjsko (grubo) posuđe; **amf** = amfore; **op** = opeke; **sr/suv** = srednjovjekovno ili suvremeno posuđe

U □ C-14 istražena je jama 1053, koja nije otkopana prethodnih godina, a nalazi se u sjeverozapadnom uglu □ C-14 i neznatno u □ C-15. Ispuna jame (stratigrafska jedinica 1054) sastojala se od rahle zemlje s korijenjem, ispod koje je bila žućkasta zemlja s većim kamenjem. Uz rubove ima ostataka drva (možda od neke daske koja je prekrivala jamu), a uz zapadni dio jame nalegla je lezena 'utvrde' (sl. 3). Dno jame je plitko, oko 15 cm, i sastoji se od žute tupinaste mase koja se lako kida. Sjeverni ogradni zid crkve prešao je preko jame sa sjeverne strane.

Započelo se i s istraživanjima u □ D-13. Otkopana je površina 1022, s puno rasute žbuke. I u ovom kvadrantu naziru se ostatci jame koja se možda spaja s onom iz □ C-13. Istraživanje ove jame bit će nastavljeno iduće 2005. godine.

b. Južna padina Salamandrije (sl. 2)

Arheološkim istraživanjima 1996., 2002. i 2003. godine na tom je prostoru nađena velika količina pokretnog arheološkog materijala (Tablica 1). Kvadranti V-7 i Z-7 u potpunosti su iskopani.⁹ Godine 2003. iskopani su do živca □ Z-6 i Z-7, dok je u □ U-6 i U-7 iskopano samo prvih 30 cm, a južna polovina □ V-7 nije istražena do živca.¹⁰

Arheološkim istraživanjima 2004. godine istražena je do živca južna polovina □ V-7, odnosno preostali dio sloja 4050, u kojem je pronađeno ukupno 218 ulomka keramike težine 634 grama (prapovijesni, grčki i rimski ulomci).¹¹ Iskopavanja su obavljena i u □ A-8 i B-8, koji se nalaze istočno od □ Z-8, a južno od jugoistočnog ugla 'kasnoantičke utvrde' otkrivene u □ A-9 i B-9.¹² U sjevernom dijelu □ A-8, ispod površinskog sloja 8000, nalazila se ispunna sonde (8130) što je kopana 1996. godine, a bila je zaštićena velikim kamenjem te se protezala na sjevernoj strani izvan A-8.

Ispod površine 8000 zamijećena je razlika između zemlje u južnom dijelu kvadranta, sloj 8110, od ostalog dijela kvadranta, sloj 8120. Naime, ondje je zemlja rahla, bez kamenja, te izgleda kao nasip. U tom sloju pronađena je jedna recentna željezna šipka. Ispod njega nalazio se sloj 8140, sa crnom rahlom zemljom i kamenjem, a ispod njega živac. U južnom dijelu sonde, međutim, zamijećena je nešto drugačija zemlja, u sloju 8150, koji bi po sličnosti zemlje i pronađenom arheološkom pokretnom materijalu odgovarao stratigrafskoj jedinici 4050 iz prethodnih iskopavanja. Ovaj sloj u □ A-8 leži na živcu i prati pad terena (debljina varira od 4 do 40 cm). Slojevi u ovom kvadrantu dosta strmo padaju te se može zamijetiti kako je zemlja iz gornjih slojeva prebačena preko nižih, posebno u južnom dijelu kvadranta.

U □ B-8 se ispod površine 8000 nalazio sloj rastresite zemlje, 8100, koji je strmo padao u južnom i jugoistočnom dijelu sonde jer je zemlja skliznula niz padinu. Ispod je bio sloj 8200, koji je također strmo padao prema jugu i jugoistoku, gdje je bio znatno deblji. U njemu ima malo nalaza (nekoliko vrlo sitnih ulomaka keramike i jedan bakreni novac). No, u sloju ispod njega, 8210, ima dosta žbuke, sitnog ivera od kupa i oksidiranog željeza, dakle pretežno građevinskog otpada koji je s vrha nalazišta deponiran niz padinu. U sloju 8140 sivkastosmeđa zemlja je rastresita u zapadnom dijelu, dok je u istočnom dijelu kvadranta zbijena te prema dnu postaje tamnija (odgovara sloju 8150 iz A-8, odnosno 4050 iz V-7). Ovaj sloj ležao je na rastrošenom živcu (sl. 3).

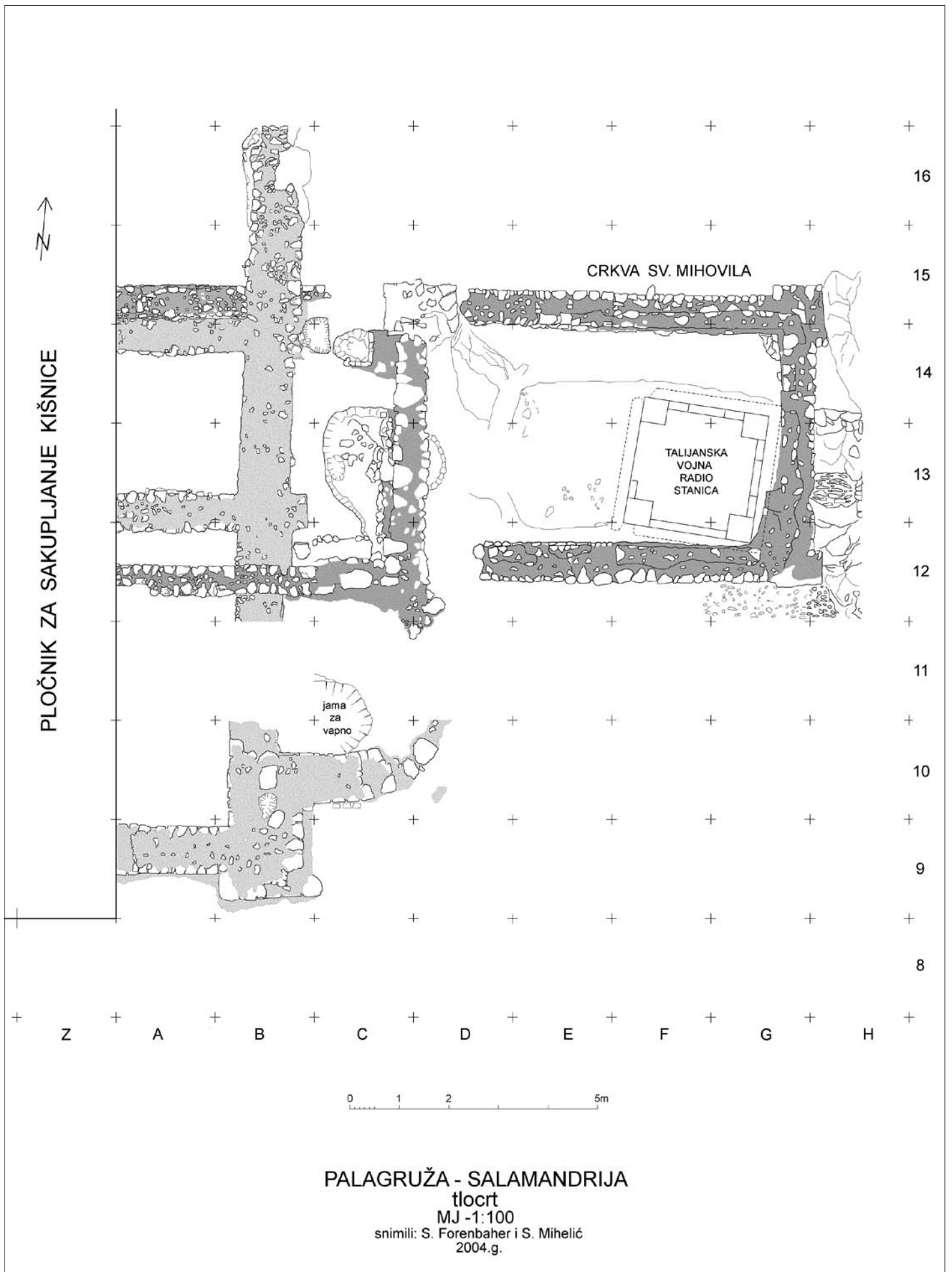
U □ A-8 i B-8 nisu otkriveni tragovi arhitekture. Činjenica kako je zemlja iz gornjih slojeva prebačena preko nižih slojeva, posebno u južnom dijelu □ A-8 i u južnom i jugozapadnom dijelu □ B-8 upućuje na zaključak da se zemlja bacala niz padinu prilikom gradnje kasnoantičke utvrde sjevernije od spomenutih kvadranta (sl. 3). Pronađeni pokretni arheološki materijal, koji je ispremiješan u slojevima, potvrđuje tu pretpostavku.

⁹ Kirigin, Katunarić 2002

¹⁰ Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku

¹¹ Usporedi tablicu s nalazima u Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku, i Tablicu 1 ovdje.

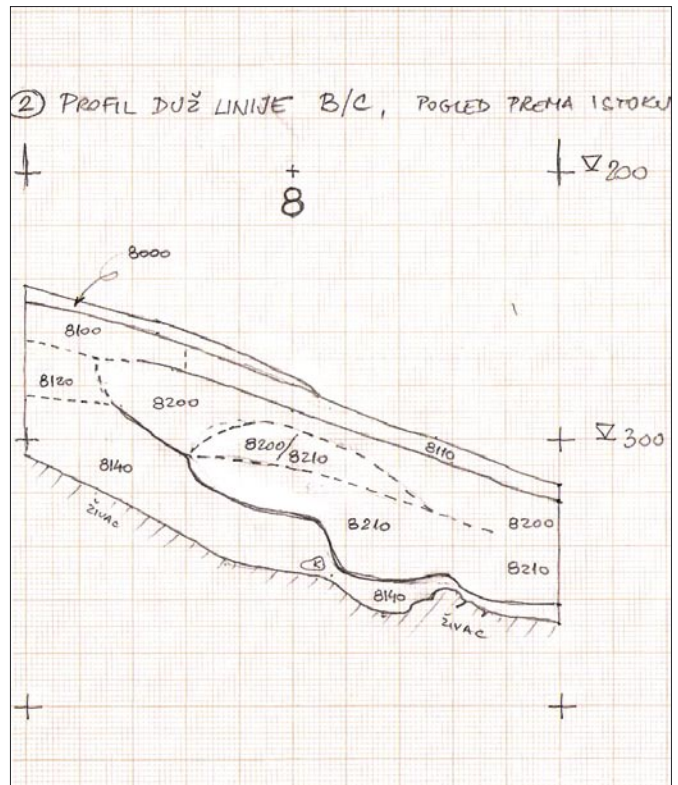
¹² Kirigin 2002

Slika 12.
Salamandrija. Tlocrt s arhitektonskim ostacima. Tamnijom bojom označeni su ostatci crkve sv. Mihovila, a svjetlijom ostatci kasnoantičke 'utvrde'.

Slika 2.
Pogled na iskopavanja u kvadrantima A i B-8 na južnoj padini Salamandrije

Slika 3.
Istočni profil □ B-8

Nalazi

Najveći broj arheološki pokretnog materijala čine keramički ulomci. U kampanji '04 otkriveno ih je ukupno 6800, težine oko 20 kg, od kojih 6711 keramičkih ulomaka potječe iz □ A-8 i B-8. Prapovijesni nalazi slični su ranijim nalazima (ranocetinska keramika i kremene alatke), ali su manje brojni negoli u drugim iskopanim kvadrantima.

Najbrojniji su nalazi iz grčkog razdoblja. Otkriveno je oko 2000 dosta sitnih ulomaka pretežno fine grčke keramike. Veći dio ulomaka pripada crno premazanoj grčkoj keramici, dok slikanoj keramici crnofiguralnoga i crvenofiguralnoga stila pripada veoma mali broj ulomaka. Među njima posebno se ističe ulomak ruba *kylixa* (?) s prikazom muškarca s kacigom (sl. 4) koji je pronađen u V-7, sloj 4050. Nešto manje je ulomaka *gnathia* stila i reljefnih dekoriranih posuda rađenih u kalupu, kakav je ulomak s reljefnom maskom iz □ B-8, sloj 8100. Među slikanim ulomcima izdvaja se nekoliko njih s vrlo lijepim prikazima (sl. 5). Otkriveno je 29 ulomaka s grafitima uglavnom iz □ A-8 i B-8, od kojih, na žalost, većina ima samo jedno slovo ili dva. Kolega Alan Johnston iz Arheološkog instituta u Londonu, koji s nama surađuje u projektu objave grčkih grafiti iz Dalmacije, poslao nam je 22 ožujka 2005. sljedeće preliminarno tumačenje četiriju ulomaka (sl. 6, 1-4):

The material recovered in 2004 is noteworthy for some relatively early material and some tantalising glimpses of unusual texts, regrettably too fragmentary for confident conclusions to be drawn. (sl. 6, 1). While it is not possible to establish any form of text here, the script would seem to be archaic; from the photograph the

Slika 4.
Crvenofiguralni ulomak s prikazom muškarca s kacigom; M 1:1

Slika 5.
Ulomci figuralne keramike; M 1:1

Slika 6.
 Grafiti; M 1:1

alpha could be read as a form with a sloping cross-bar or with a broken one, but the latter, Hellenistic, form would be surely too late for the apparently classical date of the pot. Sloping-bar alphas are clearer on:

(sl. 6, 2)]ταιπα[|]ονα[A puzzling scrap, with two lines of text. There seems to be the root of a handle to the left of the lower line of letters. The script is generically late archaic. The first line should be read as]ται πα[, and looking at the rest of the corpus one could suggest σοννα]ται, making this the earliest occurrence of this form of dedication; but the range of possible supplements is too large to present any particular one with confidence.

(sl. 6, 3). Two non-joining fragments of an Attic red-figure eye-cup, 520-500 BC. A dedication to Diomedes, τ]ι Δι[ομ]]δει, probably in Ionic script (use of omega), and at this date probably written by an Ionian; therefore an interesting addition to the range of persons dedicating on the island.

(sl. 6, 4)].πλο[It is likely that this string of letters is part of a word mentioning a sea journey in some way. A line to the left seems to be deliberately cut and so part of a letter; if so, it should, by elimination of alternatives, be upsilon -]υπλο[, which one is tempted to supplement as ε]πλο]ι., referring either to an offering for a good voyage, or more unexpectedly to Aphrodite

Slika 7.
Geme

Slika 8.
Kocke za igru, žeton i pion; M 1:1

Slika 9.
Ulomci vrhova brončanih strelica i fibula; M 1:1

Euploia, a well-known seafarers' cult. But other possibilities are still open. The sherd is scarcely datable epigraphically other than "late Archaic to Classical".

Rana rimska keramika malo je zastupljena. Od fine rimske keramike pronađeno je nešto više tzv. keramike tankih stijenki, a nešto manje *terra sigillate*.

Osim fine grčke i rimske keramike otkrivena je velika količina ulomaka kuhinjske keramike i nešto manje ulomaka amfora i opeka, što je vrlo slično nalazima u ostalim kvadrantima na južnoj padini (Tablica 1).

Pronađene su i tri geme iz kvadranta A-8 i B-8 iz različitih slojeva (8120, 8140 i 8150). Jedna prikazuje Fortunu s kormilom u jednoj i paterom u drugoj ruci, druga mladića koji je nagnut nad amforom ili oltarom; obje geme su od karneola. Treća je od staklene paste i prikazuje konja uzdignutog na stražnje noge (sl. 7, 1-3). Otkrivene su i koštane kockice za igru, žetoni od staklene paste i mali koštani pioni (sl. 8) koji svjedoče o dužem boravku na otoku. Pronađeni su i ulomci staklenih posuda koje pripadaju ranorimskom razdoblju.

Od metalnih predmeta pronađene su i dvije brončane strelice, ulomci fibula (sl. 9) i drugih nedefiniranih predmeta. Otkrivena su 24 komada brončanog novca od kojih veći dio pripada grčkom novcu.¹³ Od 12 otkrivenih primjeraka 2003. godine koji su nedavno

konzervatorski obrađeni, treba spomenuti nalaz brončanog novca Farosa: Persefona/koza, 4. st. pr. Kr. (sl. 10). Ostali su primjerci također brončani, ali loše sačuvani te ih je teško identificirati. Uglavnom pripadaju razdoblju od kraja 4. do 2. st. pr. Kr.¹⁴

Zanimljiv je pronalazak ulomka male fino profilirane mramorne baze u □ A-8, sloj 8140, i ulomaka manjeg kamenog žrtvenika s profilacijom i kružnim kanalom na gornjoj plohi, iz □ B-8, sloj 8100, koji podupiru pretpostavku o postojanju svetišta na Palagruži.

Rekognosciranjem otoka Vela Palagruža Nikša Vujnović pronašao je ulomak *impresso* keramike na sjevernoj padini, odmah ispod svjetionika (sl. 11). Na Moloj Palagruži rekognosciranje su obavili S. Forenbahe, L. Černički i M. Della Riva. Tom je prilikom na Popinoj njivi pronađen i mali ulomak rebraste *gnathia*-keramike. Kako je taj ulomak dospio na danas teško pristupačnu Molu Palagružu, teško je objasniti.

Za boravka na Palagruži arhitekt Tonko Mardešić radio je na snimanju stanja na Salamandriji koje će poslužiti za izradu idejnog rješenja uređenja ovog prostora kao arheološkog parka.

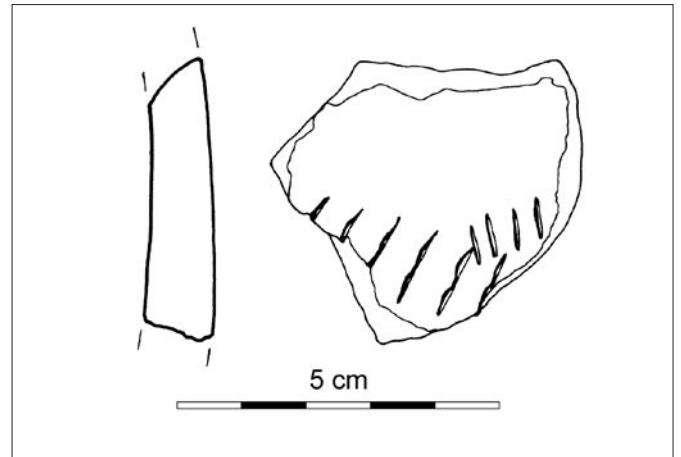
¹³ Trenutačno su na konzervacijskoj obradi.

¹⁴ Zahvaljujemo Maji Bonačić-Mandinić koja je pregledala novac.

Slika 10.
Novac Farosa; M 1:1

Slika 11.
Ulomak keramike starijeg neolitika

Otkriveni arheološki, botanički i zoološki nalazi kao i dokumentacija s tih istraživanja pohranjeni su u Arheološkome muzeju u Splitu, dok su sonde na terenu dobrim dijelom zatrpane.

Zaključak i plan rada za 2005. godinu

Prema svemu sudeći, pokretni nalazi s iskopavanja 2004. potvrđuju postojanje ranocetinske keramike i kremene alatke, potvrđuju pretpostavke o postojanju Diomedova svetišta (kraj 6. st. pr. Kr. do 1. st.),¹⁵ zatim nekakve kasnoantičke građevine, te donose prve nalaze keramike iz 16./17. st.

Zbog skromnih financijskih sredstava istraživanja 2004. godine bila su minimalna, iako su, kao što smo vidjeli, dala važne podatke za razumijevanje ovog kompleksnog nalazišta. Istraživanja nisu potvrdila da se na platou doista nalaze ostatci kasnoantičke utvrde. Naime, potrebna su daljnja iskopavanja kako bi se uhvatio gabarit te građevine i pojasnila uloga apside koju smo definirali. Apsida bi eventualno mogla pripadati nekoj starokršćanskoj crkvi unutar obrambenih zidova 'utvrde', ili pak apsidi koja pripada termama što su se nalazile unutar 'utvrde', ili mjestu koje je služilo za zagrijavanje 'utvrde', a možda i kuli. Nekoliko ulomaka okruglih opeka hipokausta, koje su otkrivene na ovoj površini prilikom rekognosciranja 1993. godine potvrđuju postojanje uređaja za zagrijavanje.

U slučaju veće financijske potpore u 2005. godini planiramo na južnoj padini završiti iskopavanja u □ V - 6, a na samom platou otvoriti kvadrante D-11 i B-11 kako bismo razjasnili problem apside. Na samom pak pločniku otvorili bismo dvije sonde na mjestima gdje su geofizička istraživanja 2003. godine¹⁶ pokazala postojanje arhitektonskih ostataka koji indiciraju postojanje sjevernog zida 'kasnoantičke utvrde', a možda i ostatke nekog svetišta.

¹⁵ Kirigin, Čače 1998

¹⁶ Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku

Literatura

Kirigin 2003

B. Kirigin, Palagruža godine 2002. Preliminarni izvještaj s arheoloških iskopavanja, *Opuscula Archaeologica* 27, Zagreb 2003, 367-378

Kirigin, Čače 1998

B. Kirigin, S. Čače, *Archaeological evidence for the cult of Diomedes in the Adriatic*, *Hesperia* 9, Roma 1998, 63-110

Kirigin, Katunarić 2002

B. Kirigin, T. Katunarić, *Palagruža - Crkva sv. Mihovila, izvještaj sa zaštitnih iskopavanja 1996.*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 94, Split, 2002., 297-324

Kirigin, Katunarić, Skelac, u tisku

B. Kirigin, T. Katunarić, G. Skelac, *Palagruža godine 2003. Preliminarni izvještaj s arheoloških iskopavanja*, *Opuscula Archaeologica*, Zagreb

Summary

Palagruža 2004 - Preliminary Excavation Report

Key words: Palagruža, prehistoric, Greek, Roman and medieval pottery, graffiti, coins, gems

Archaeological excavations on the island of Palagruža were performed from August 31st to September 13th 2004 at the site Salamandrija on Vela Palagruža, on two positions: **a.** on the central plateau where there are the remains of a "Late Roman fortification" and the church of *Sv. Mihovil (St Michael)* were found, and **b.** on the southern slope of Salamandrija, where most of the small finds from prehistoric, Greek, and Roman times were excavated. At the site of the "Late Roman fortification" in square D-10 a wall was excavated, which is part of the wall from square C-10 excavated in 1996. The new ground plan shows an apsidal part of the "fortification" whose diameter is about 3 m. Among the few finds in this square a valuable find is a fragment of Renaissance painted ceramics dated to the 16th/17th c., which is the first material proof from Palagruža from the Middle Ages. At the same site another three squares were opened: C-13, C-14, and D-13, to the east of the "fortification" wall and in the western part of the church of *Sv. Mihovil*. Excavations in square C-13 and 14 followed the excavations of the previous years, D-13 was partly excavated and remains of a pit were found. Further excavations in the area are planned for the year 2005.

In the area of the southern slope of Salamandrija square A and B-8 were excavated. A total of 6800 fragments of pottery were found belonging to the prehistoric (pottery and flint artefacts of Cetina culture), Greek and Roman period (mostly fine wares). Next to these ceramics fragments other finds - coins, gems, dice for games, bronze arrowheads, fibulae and parts of small stone altars were excavated as well. The quantity and quality of the archaeological finds prove the earlier assumption that Diomedes' shrine existed on Palagruža.

The field survey on the north slope below the Lighthouse revealed and Early Neolithic sherd.

Translated by: dr. sc. Branko Kirigin